



Хөдөө Аж Ахуйн
Үйлдвэрлэлд Шинжлэх
Ухааны Ололт Нэвтрүүлэх Төв



Олон Улсын
Хөдөлмөрийн
Байгууллага



XXI ЗУУНЫ МАЛЧИН

МОДУЛЬ 3
ТӨЛӨӨР БАЯЖДАГ...



Хөдөө Аж Ахуйн
Үйлдвэрлэлд Шинжлэх
Ухааны Ололт Нэвтрүүлэх Төв



Олон Улсын Хөдөлмөрийн
Байгууллага

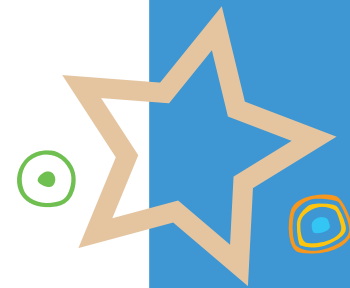
ХХІ ЗУУНЫ МАЛЧИН

МОДУЛЬ 3. ТӨЛӨӨР БАЯЖДАГ...



УЛААНБААТАР

2013



ТАНИХ ТЭМДЭГ



Уншаарай



Анхаараарай



Хамтран ажиллаарай



Хүүхэдтэйгээ ярилцаарай



Өөрийгөө үнэлээрэй



Бичээрэй

Модуль 3. ТӨЛӨӨР БАЯЖДАГ

Боловсруулсан: Д.Гүндэгмаа

Хянан тохиолдуулсан: И.Ханымхан, Ч.Нилбаатар, Н.Монголмаа

Зураач: Г.Амарсанаа

Хэвлэлийн эхийг бэлтгэсэн: Н.Эрдэнэ



АГУУЛГА

1. Удиртгал	4
2. Эцэг мал сүргийн хагас	9
3. Эх мал сүргийн ундарга	13
4. Мал хээлтүүлгийн ажлын зохион байгуулалт	18
5. Төрөл бүрийн малын хээлтүүлэгт анхаарах зөвлөмж	25
6. Төрөл бүрийн малын хээлийг хамгаалах, төл хүлээн авахад анхаарах зүйл	28
7. Ашигласан материал	34

МОДУЛЬ 3. ТӨЛӨӨР БАЯЖДАГ...

Зорилго: Мал үржүүлгийн ажлыг зохион байгуулж гүйцэтгэх мэдлэг, чадвар эзэмшиж, сүргийнхээ чанарыг сайжруулах, малын ашиг шимийг нэмэгдүүлэх сонирхол хандлагатай болно.

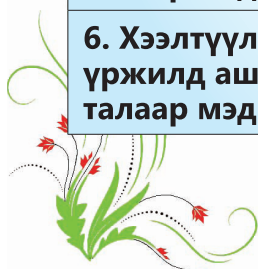
Энэхүү модулийг үзэх явцад Та:

- Эцэг ба эх малыг сонгох,
- Хээлтэгч хээлтүүлэгчийн тохироог зөв тогтоох,
- Ашиг шим сайнтай мал сонгон үржүүлэх, сүргийн бүтцийг сайжруулах,
- Малын цус ойртолтоос хамгаалах, шилмэл хээлтэгч, хээлтүүлэгчийг зохистой ашиглах,
- Малыг ангилах,
- Мал нийлүүлгийг зөв зохион явуулж хээлтэгч бүрт хээл авахуулах
- Тогтсон хээлийг хамгаалах
- Мал хээлтүүлэх, төл хүлээн авах ажлын хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны анхаарах зарим зүйлийн талаар мэдлэг, чадвар эзэмшинэ.



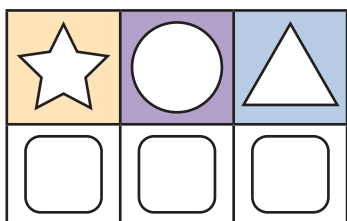
Асуултад хариулаарай

Асуулт	Тийм	Муу мэднэ	Үгүй
1.Эцэг ба эх малыг үржүүлэгт сонгох талаар мэдэх үү?			
2.Ердийн хээлтүүлгийн үед нэг хээлтүүлэгчид ногдох хээлтэгчийн тоог мэдэх үү?			
3. Гардан хээлтүүлгийн үед нэг хээлтүүлэгчид ногдох хээлтэгчийн тоог мэдэх үү?			
4. Зохиомол хээлтүүлгийн үед нэг хээлтүүлэгчид ногдох хээлтэгчийн тоог мэдэх үү?			
5.Хээлтүүлэгч, хээлтэгчийг хээлтүүлэгт анх оруулах насны талаар мэдэх үү?			
6. Хээлтүүлэгч, хээлтэгчийг үржилд ашиглах хугацааны талаар мэдэх үү?			



7. Сүрэгт эх малын эзлэх хувийн талаар мэдэх үү?			
8. Цөм сүрэг, үржлийн сүрэг, хэрэгцээний сүргийн зохистой харьцааны талаар мэдэх үү?			
9.Төрөл бүрийн малын хээлтүүлгийн хугацааны талаар мэдэх үү?			
10.Төрөл бүрийн малын хээлтүүлэгт анхаарах зүйлийн талаар мэдэх үү?			

2. Тухайн дүрсийг хэдэн удаа сонгосноо доод талын дөрвөлжинд тоогоор бичээрэй. Хэрвээ та  -г 6 удаа сонгосон бол түүний доод талын дөрвөлжинд 6 гэх мэтээр тэмдэглээрэй



Санамж



8-10 байвал, Та мал үржүүлгийн ажлыг зохион байгуулах талаар тодорхой хэмжээний туршлагатай, гэхдээ мэдлэг, туршлагаа баяжуулах шаардлагатай байна гэж үзнэ.



6-7 бол Та мал үржүүлгийн ажлыг зохион байгуулах талаар мэдлэг туршлага багатай энэ талаар их зүйл сурах шаардлагатай байна.



4-5 бол Таныг мал үржүүлгийн ажлыг зохион байгуулах талаар шамдан суралцаарай гэж зөвлөж байна.

1.Удиртгал



-Мал үржүүлгийн цаг боллоо доо, Ганаа минь. "Эцэг мал сүргийн хагас" гэдэг юм. Энэ талаар юу бодож байна даа?

-Үүнийг чинь л ёстой мэдэхгүй дээ. Өнгөрсөн жил манайх нэг хуцтай болсон. Бие хаа, ноос үсний хувьд зүгээр, харин зүс нь жаахан тийм. Нэг сайхан ухнатай болмоор байна.

-“Зуун ямаанд жаран ухна” гэгч болох юм биш биз? Юу ч гэсэн нэг хээлтүүлэгчид ногдох хээлтэгчийн тоог эрдэмтэд юу гэж үзэж байгааг харъя.



Дур зоргын, гардан, зохиомол хээлтүүлгийн хэмээх гурван төрлийн аргыг малын хээлтүүлэгт ашигладаг. Эдгээрээс хамгийн түгээмэл хэрэглэдэг арга нь дур зоргын буюу ердийн хээлтүүлгийн арга юм.

1. Дур зоргын хээлтүүлгийн үед нэг хээлтүүлэгчид ногдох хээлтэгчийн тоог дараахь байдлаар тогтоодог.



Нэг бууранд



10-15 ингэ



Нэг азарганд



12-15 гүү



Нэг буханд



15-20 үнээ



Нэг хуцанд



40-50 эм хонь



Нэг ухнанд



40-50 эм ямаа

Зураг 1. Дур зоргын хээлтүүлгийн үед нэг хээлтүүлэгчид ногдох хээлтэгчийн тоо



2. Гардан хээлтүүлэг:

Нэг азарганд 40-50

Нэг бууранд 25-30 ингэ

Нэг буханд 50-80 үнээ

Нэг хуцанд 80-100 эм хонь

Нэг ухнанд 80-100 эм ямаа

3. Зохиомол хээлтүүлэг

Нэг буханд 150 - 300 үнээ

Нэг хуцанд 500 - 1000 эм хонь

Нэг ухнанд 500 - 1000 эм ямаа

-За яаж байна? Ухна
хэрэгтэй байна уу?

-Нэг ухнатай байж
болох л юм байна

Дасгал 1. Дараах мэдээллийг уншаад, өөрийхөө малын мах, ноос, ноолуурын гарцтай харьцуулж үзээрэй



Зураг 2. Баяд үүлдэрийн хонь

Монгол /халх/ үүлдэр

Нас гүйцсэн монгол хонины үржлийн хуцны амьдын жин дунджаар 63.5 кг, эм хониных 48.3 кг, ноосны жин нас гүйцсэн хуцных 1.7 кг, төлгөн хуцных 1.3 кг, эм хониных 1.5 кг, охин төлөгнийх 1.2 кг. Ноосны дундаж урт 9.5 см, ноолуурын урт 7.0 см. Ноолуурын нарийн дунджаар 20.7 мкм, ноосны цэвэр гарц 60.9 хувь.

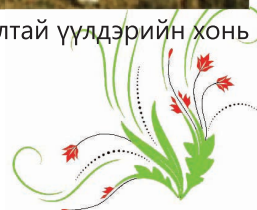
Ирэгний амьдын жин 60.4 кг, гулуузны жин 29.5 кг, махны гарц нь 49 хувь. (Зураг 2)

Говь-Алтай үүлдэр

Монгол хонийг өөр дотор нь дотроос шилж үржүүлэн Говь-Алтай үүлдрийн хэмжээнд хүргэсэн. Үржлийн хуцны амьдын жин дунджаар 68.8 кг, төлгөн хуцных - 50.0 кг, эм хониных - 54.0 кг, охин төлөгнийх - 45.0 кг. Ноосны жин нас гүйцсэн хуцных 2.1 кг, төлгөн хуцных - 1.8 кг, эм хониных - 2.1 кг, охин төлөгнийх - 1.6 кг. Ирэгний амьдын жин 53.0 кг, гулуузны жин 27.4 кг, махны гарц нь 51.0 хувь. (Зураг 3)



Зураг 3. Говь-Алтай үүлдэрийн хонь





Зураг 4. Баяд үүлдэрийн хонь

Баяд үүлдэр

Нас гүйцсэн хуцны амьдын жин дунджаар 61.5 кг, эм хониных -53.3 кг, төлгөн хуцных - 51.0 кг, охин төлөгнийх- 45.5 кг. Ноосны гарц нас гүйцсэн хуцных 2.1 кг, эм хониных - 1.8 кг, төлгөн хуцных - 1.7 кг, охин төлөгнийх - 1.9 кг. Эр шүдлэн хонины амьдын жин 43.1 кг, гулуузны жин 19.8 кг, махны гарц 45.9 хувь. (Зураг 4)

Говь гурван сайхан

Нас гүйцсэн ухнын амьдын жин дунджаар 55 кг, эм ямааных -40 кг. Ноолуурын гарц нас гүйцсэн ухных дунджаар- 700 г, эм ямааных- 450 г. (Зураг 5)



Зураг 5. Говь гурвансайхан үүлдрийн ямаа



-Хаана, ямар үүлдрийн мал үржүүлдэг вэ?

Увс аймаг, Цөм сүргийн үржлийн төв	Баяд үүлдрийн хонь
Завхан аймаг, Цөм сүргийн үржлийн төв	Сартуул үүлдрийн хонь
Хөвсгөл аймаг, Цөм сүргийн үржлийн төв	Эрчмийн хар ямаа
Булган аймаг, Цөм сүргийн үржлийн төв	Хангай үүлдрийн хонь
Баянхонгор аймаг, Цөм сүргийн үржлийн төв	Сэлэнгэ үүлдрийн үхэр
Дундговь аймаг, Цөм сүргийн үржлийн төв	Байдраг үүлдрийн хонь
Өмнөговь аймаг, Цөм сүргийн үржлийн төв	Монгол үүлдрийн хонь
Төв аймаг, Цөм сүргийн үржлийн төв	Говь гурвансайхан үүлдрийн ямаа
Хэнтий аймаг, Цөм сүргийн үржлийн төв	Хурдан удмын адуу
Дорнод аймаг, Цөм сүргийн үржлийн төв	Тал нутгийн цагаан үүлдрийн хонь
Говь-Алтай аймаг, Цөм сүргийн үржлийн төв	Махны чиглэлийн хонь болон мухар удмын үхэр
Сүхбаатар аймаг, Цөм сүргийн үржлийн төв	Говь-Алтай үүлдрийн хонь
	Үзэмчин үүлдрийн хонь





Зураг 6. Хамгийн шилдгээр шалгарч Цом, Өргөмжлөл хүртсэн үзэмчин үүлдрийн хуц

“Намрын ногоон өдрүүд-2012” нэгдсэн арга хэмжээний сониноос... Хүн амын хүнсний хангамжийг сайжруулах, газар тариалан, мал аж ахуй, хүнсний үйлдвэрлэл, хоршоолын салбарыг сурталчлах зорилгоор Үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн яамнаас жил бүр уламжлал болгон зохион байгуулдаг **“НАМРЫН НОГООН ӨДРҮҮД-2012”** нэгдсэн арга хэмжээг 7 дахь удаагаа Улаанбаатар хотноо энэ оны 09 дүгээр сарын 25-наас 10 дугаар сарын 02-ны хооронд **“МИШЭЭЛ ЭКСПО”** төвд зохион байгуулагдлаа.

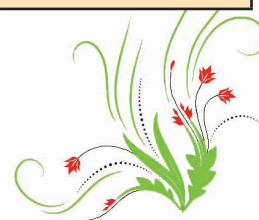
“ШИЛМЭЛ МАЛ – 2012” үзэсгэлэн худалдааны шалгаруулалтанд **“Сүмбэр-Зоо”** мал үржлийн нэгжийн Үзэмчин үүлдрийн хуц амьдын жин, ноосны гарц өгсөн ашиг шимийн үзүүлэлтээрээ хамгийн шилдгээр шалгарч Цом, Өргөмжлөл хүртэж, хамгийн их амьдын жинтэй хонь Говьсүмбэр аймагт байгааг баталгаажуулсан үйл явдал болсон.

Малын үүлдэр, омог, үүлдрийн хэсгийн талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл авахыг хүсвэл сумынхаа Мал эмнэлэг, үржлийн тасгийн мэргэжилтнүүд болон аймгийн Цөм сүргийн үржлийн төвд хандаарай.

2. Эцэг мал сүргийн хагас

Хээлтүүлэгч мал нь хээлтэгч малтай харьцуулахад нийт сүрэгт үзүүлэх нөлөөгөөр их, жишээ нь нэг хуц сүргийн нийлүүлгийн үед 35-40 эм хонь хээлтүүлж, үржилд ашиглагдах хугацаандаа 140-200 үр төлийг үлдээж байхад нэг эм хонь үржлийн хугацаандаа 5-6 удам үлдээнэ. Иймээс хээлтүүлэгч малын сонголт маш чухал юм.

Хуцыг үржилд сонгох	Эхний сонголтыг хургыг нялх үед нь хийнэ. Хуц тавих хурга нь өсөлт хөгжил сайтай, биеэр том, эрүүл чийрэг бие цогцостой, галбирын ямар нэгэн согоггүй, цээж хэнхдэг сайн хөгжсөн, сээр, нуруу, ууц өргөн, махлаг, сүүл томтой, хар буюу бор нүдэн, халзан, их бие цагаан зүстэй байвал зохино
-----------------------------------	---





Хоёрдахь сонголтыг хургыг 4-5 сарын настайд нь хийх бөгөөд энэ үед нялх үеэ бодвол хуц төрхөө олсон байна. Биеийн хэсгүүд, өсөлт, идэш тэжээлд дуртай, өвчин эмгэгт тэсвэртэй байдал, төмсөг хуухнаг зэргийг сонжино. Дал сэрвээ, нуруу хондлой өргөн урт, тэгш, гэдсээр тавиу байна. Хотгор буюу бөгтөр нуруутай байж болохгүй. Ийм хонь голдуу **тэсвэр муутай, элдэв өвчинд автагдах** нь хялбар байна.

Мөн ил хоёр төмсөгтэй, төмсөгний уут үсэрхэг, тэгш ижил байвал зохино.

Ухныг үржилд сонгох



Ишигний анхны сонголтыг ишигийг 10-14 хоногийн настайд ишигний үсэн бүрхүүлийн онцлог, зүс, эвэр гарах эсэх, толгой, чих, хөл, биеийн ерөнхий хөгжилт, биеийн хэсгүүдийн зохицолдоо, зан араншин зэргийг харгалзан хийнэ.

Хоёрдахь сонголтыг ишиг 4-5 сарын настай байх үед хийх бөгөөд энэ үед нялх үеэ бодвол ухна төрхөө олсон байна.

Азаргыг үржилд сонгох



Азарга тавих үрээ чийрэг бие цогцостой, магнай тэнэгэр, чих урт, хамрын нүх уужим, хүзүүний булчин сайн хөгжсөн, цээж өргөн, мундаа өндөр, хавирга матаас сайтай, нуруу шулуун, хотгор биш, зүс хээр, хүрэн, хар зэрэг бараан байхыг эрхэмлэнэ. Эх нь сүү сайтай байх нь унаганы өсөлт хөгжилтөнд сайн нөлөөтэй байхаас гадна цаашид төлийн ашиг шим, чанарт чухал үүрэгтэй.



Бухыг үржилд сонгох



Бух тавих бяруу нь эх, эцгийн удам, өсөлт хөгжилт сайтай, биеэр том, эрүүл чийрэг бие цогцостой, галбирын согоггүй, толгой дунд зэргийн хэмжээтэй, эвэр богиновтор бахим бүдүүн, хүзүүний булчин сайн хөгжсөн, өргөн, гүн цээжтэй, сээр нуруу хондлой шулуун, өргөн махлаг байна.

Монголүхэртулаан, хүрэн, хар, бидэртэй бараан зүстэй үхрийг эрхэмлэх бөгөөд үс сахлаг, зузаан арьстай удам сайтай бярууг сонгож бух тавина.

Буурыг үржилд сонгох



Буур тавих тайлаг улаан буюу хар хүрэн зүстэй, булчин мах сайтай, зузаан биетэй, өвдөг, зогдорны ноос ихтэй, ноос өтгөн, толгой нь магнайгаар өндөр, зөөлөн харцтай, бүлтгэрдүү нүдтэй, бөх хоорондын зай уужим, шилбэ бүдүүвтэр, нимгэн цомцгор тавагтай, зан араншин номхон дөлгөөн, эх, эцгийн удам сайтай байхаас гадна өсөлт, өөрөө хөгжилт сайтай, биеэр том, эрүүл чийрэг, галбирын согоггүй байна.

Эцэг малыг хээлтүүлэгт анх оруулах нас, сараар:

Буур	58-60 сар
Азарга	36 сар
Монгол бух	26-28 сар
Сарлагийн бух	26-28 сар
Хуц, ухна	18-20 сар



САНАМЖ

Хуц, ухныг гурваас дөрвөн жил, бух азаргыг таваас зургаан жил сүрэгтээ ашиглаад дараа нь өөр сүргээс эсхүл өөр нутаг орноос хээлтүүлгч сонгон авч тавих хэрэгтэй. Энэ нь цус ойртох төрлийн үржүүлэг явагдах, төлийн чанар чансаа суларч ашиг шим буурахаас сэргийлж байгаа хэрэг юм..

Хээлтүүлэгчийг үржилд ашиглах хугацаа:

Буурыг 10-12 жил

Азаргыг 9-11 жил

Бухыг 8-9 жил

Хуц, ухныг 5-6 жил ашиглах боловч дээрх санамжийн дагуу өөр сүрэгт сольж ашиглана.

Эцэг малын арчилгаа, маллагаанд анхаарах зүйл

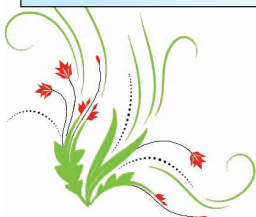
- Хээлтүүлэгч малыг нийлүүлэг эхлэхээс хоёр сарын өмнө аль соргог сайхан өвс ургамалтай бэлчээрт гаргаж бусад сүргээс тусгаарлан маллаж, тэжээх,
- Хээлтүүлгэнд ашиглах буур, азрага, бухыг хээлтүүлэг эхлэхээс олон сарын өмнө эдэлгээний ажлаас чөлөөлж, нийлүүлгийн үед онгон тайван байлгах нь чухал.

Өөрийгөө үнэлээрэй



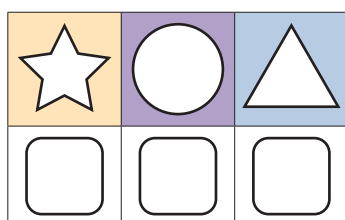
Асуултад хариулаарай

Асуулт	Мэднэ (чадна)	Муухан мэднэ(чадна)	Үгүй (мэдэхгүй)
1.Эцэг малыг үржүүлэгт сонгох талаар мэддэг болсон уу?			
2.Ердийн хээлтүүлгийн үед нэг хээлтүүлэгчид ногдох хээлтэгчийн тоог мэддэг болсон уу?			
3.Эцэг малыг хээлтүүлэгт анх оруулах насныг мэдэх үү?			



4. Эцэг малыг үржилд ашиглах хугацааны талаар мэдэх үү?			
5. Танай нутагт үржүүлдэг шилмэл үүлдрийн мал байдаг уу?			

2. Тухайн дүрсийг хэдэн удаа сонгосноо доод талын дөрвөлжинд тоогоор бичээрэй. Хэрвээ та  -г 6 удаа сонгосон бол түүний доод талын дөрвөлжинд 6 гэх мэтээр тэмдэглээрэй.



Санамж



4-5 байвал, Та мал хээлтүүлгийн ажлыг зохион байгуулах талаар амжилттай суралцаж байна, цаашдаа улам хичээгээрэй.



2-3-6 бол Та мал хээлтүүлгийн ажлыг зохион байгуулах талаар суралцаж байна. Гэхдээ өмнө үзсэн хичээлээ үе үе эргэн харж бататгаж байгаарай.



1-2 байвал, Та мал хээлтүүлгийн ажлыг зохион байгуулах талаар шамдан суралцаарай гэж зөвлөж байна.

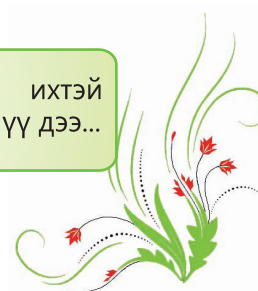
3.Эх мал сүргийн ундарга

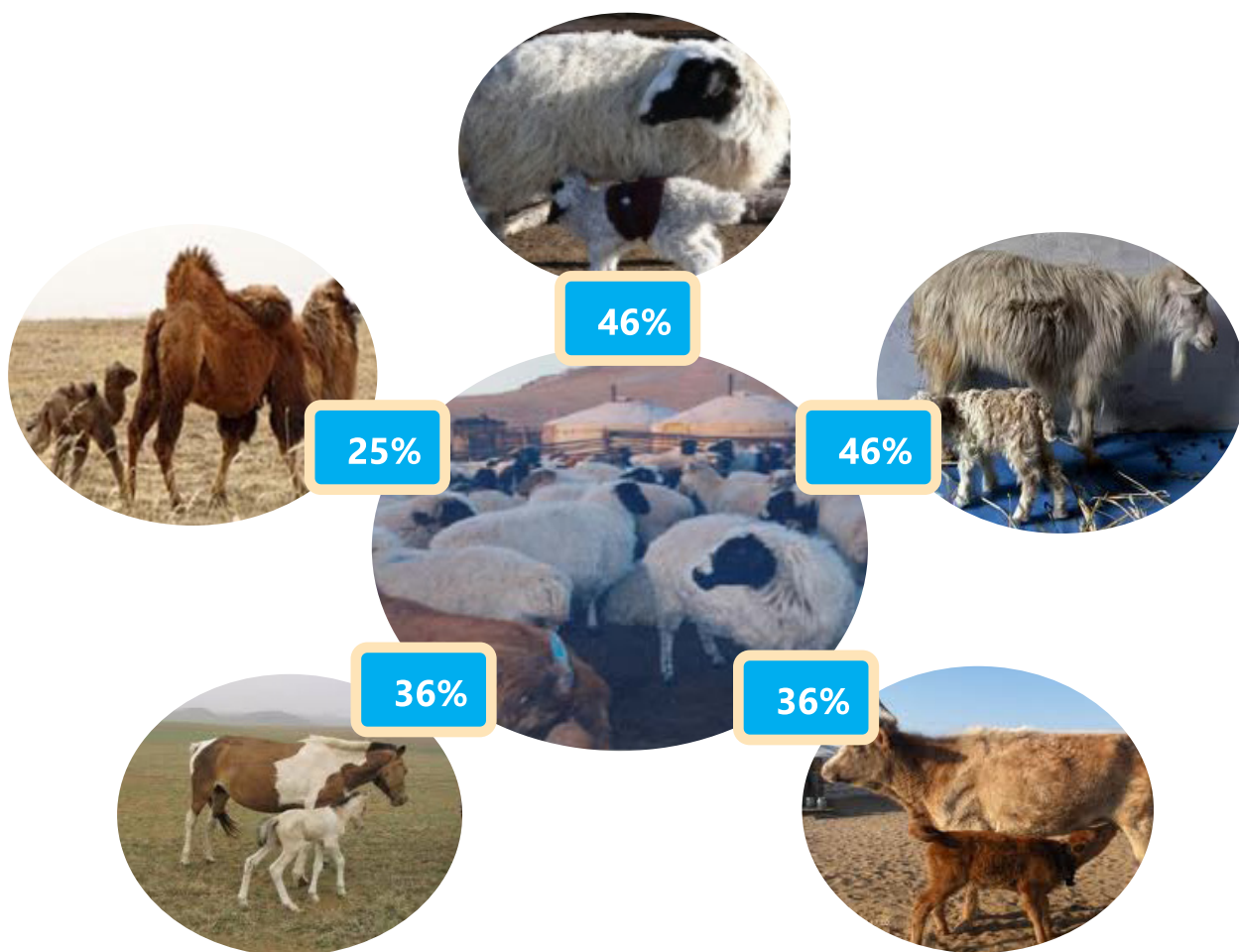
Ундарга сайтай ус элбэг. Эх мал сайнтай сүрэг өнөр олон. Малаа өсгөж үржүүлэхэд юуны өмнө сүргийн дотор хээлтэгч малын эзлэх хувийг анхаарах хэрэгтэй. Бэлчээрийн монгол мал үржүүлдэг өрхийн аж ахуйд төрөл бүрийн малын сүрэгт хээлтэгчийн эзлэх хувийг зурагт харуулснаас баримжаа авч болох юм. Ийм нөхцөлд ирэг, сэрх, амбан шар, атан тэмээ, агт морийг зохих төвшинд байлгах боломж бүрдэнэ.

-Малаа хурдан олшруулах гээд эм мал бүрийг хээлтүүлэгт оруулах гэвэл бүтэхгүй. Гарсан төл нь мал болохгүй байх магадлалтай ба сүргийн чанар, ашиг шимд ч муу. Нас гүйцээгүй төлөгний хурга, борлонгийн ишгээр баяждаггүй юм. Малаа нас биеийг нь гүйцэхээр төллүүл.

-Тийм үү? Би ч малынхаа тоог л бодоод байсан байна шүү

-Төр засаг ч ашиг шим ихтэй цөөн мал л гэж байгаа шүү дээ...





Зураг 7. Сүрэгт эх малын эзэлвэл зохих хувь

Бэлчээрийн монгол хонь, ямааны бэлгийн бойжилт эрт 6-7 сартайдаа гүйцдэг боловч биеийн бойжилт хожуу гүйцдэг. Ихэнхи үүлдрийн ишиг, хурганы бэлгийн боловсролт 9-10 сартайдаа гүйцэж 14-15 сартайд төллөж чадна. Гэвч 1.5 настай төлгөн хуц, борлон ухна, охин борлон, төлгийг хээлтүүлэгт анх оруулах нь илүү тохиромжтой.

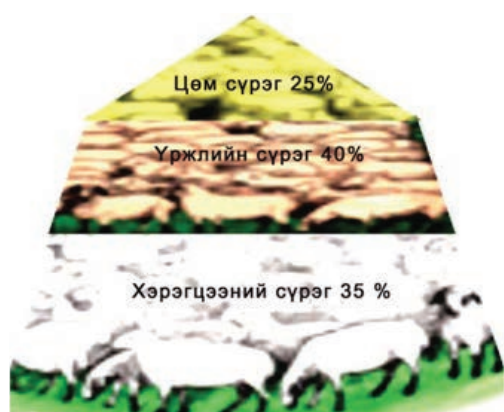
Эх малыг хээлтүүлэгт анх оруулах нас, сараар:

ингэ	46-48 сар
гүү	36 сар
монгол үнээ	26-28 сар
сарлаг үнээ	28-30 сар
эм хонь, эм ямаа	18-20 сар

Эх малын шилэн сонголт Хонийг ноосоор нь үнээг сүүгээр, гүүг хурдаар нь гэх зэрэг бусад шинж тэмдгээр шилэн сонголт хийдэг. Ер нь сайн чанарын хээлтэгч мал бол бие том чийрэг, үс ноос сайнтай, чадал тэнхээ ихтэй, эдэлгээ, өл хоол даахдаа

сайн, элдэв өвчинд нэрвэгддэггүй, тэсвэртэй байх бөгөөд түүнээс гарсан үр төл уг чанарыг мөн нэгэн адил хадгалдаг юм. Энэ нь малыг **галбир бие цогцос, ашиг шим, үр төлийн чанарыг** нь харж сонгоно гэсэн үг. Бас **цөм сүрэг, үржлийн сүрэг, хэрэгцээний сүргийн** зохистой харьцаа их чухал(зураг 11). Үржлийн цөм сүргийг үржлийн болон ашиг шимийнхээ байдлаар хамгийн өндөр үзүүлэлттэй хээлтэгч, хээлтүүлэгчийг сонгон авч бүрдүүлнэ. Цөм сүрэгт сонгох хээлтэгчийн тоо нь нийт хээлтэгч малын 30-50% хүртэл байж болно.

Сүрэг сэлбэх төл сүрэг. Сүрэг сэлбэх төлийг үржлийн цөм сүргээс бойжуулсан эр, эм төлөөс шилж бүрдүүлнэ. Ийм төл малыг хоч өгч дугаарлан бүртгээд, арчилгаа маллагаанд нь онцгой анхаарна.



Зураг 8. Сүргийн зохистой харьцаа

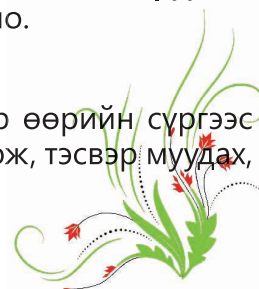
Хээлтэгч, хээлтүүлэгчийн тохироо. Энэ бол үржлийн ажлын үндсэн аргын нэг юм. Тохируулан сонголт гэдэг нь малчин өөрийн бодож төлөвлөсөн зорилгыг хангасан ашиг шим, үржлийн чадвартай үр төл авахын тулд малын аж ахуйн ашигтай шинж чанар, үржлийн үнэт чанар, зохистой хослох чадварыг харгалзан тодорхой хээлтүүлэгчийг тодорхой хээлтэгчтэй нийлүүлэхийг хэлнэ. Тохируулан сонголтыг буруу хийвэл та хүссэн чанартай төл авч чадахгүй. Нарийн ноолууртай эм ямаанд бүдүүн ноолууртай ухна нийлүүлбэл ноолуур бүдүүрнэ. Ноолуур бүдүүн, өнгө муу бол таны орлого буурна.

Малын насаар тохируулах. Хэт залуу хээлтэгч, хээлтүүлэгч эсвэл хэт хөгшин хээлтэгч хээлтүүлэгчийг нийлүүлснээс үр төлийн чанар доройтож болно. Энэ үзэгдлийг өсвөр насны малын биеийн хөгжилт гүйцээгүй хөгшин малын биологийн үүрэг үйл ажиллагаа муудаж байдгаар тайлбарлана. Хамгийн сайн чанартай үр төлийг нас бие гүйцсэн өсөлт хөгжилтийнхөө ид цэцэглэлтийн үед яваа хээлтэгч, хээлтүүлэгч хоёрыг нийлүүлж гаргаж авдаг.

Төрлийн холбоог харгалзан тохируулах. Аль ч аж ахуйд байгаа хээлтэгч, хээлтүүлэгч мал нь төрлийн ба төрлийн бус мал байдаг. Мал аж ахуйд төрлийн бус малыг тохируулан сонгох нь гарсан төл амьдрах чадвар, төлөрхөг чанар өндөртэй, чийрэг бие цогцостой аж ахуйн ашигтай шинж чанар сайтай байдаг.

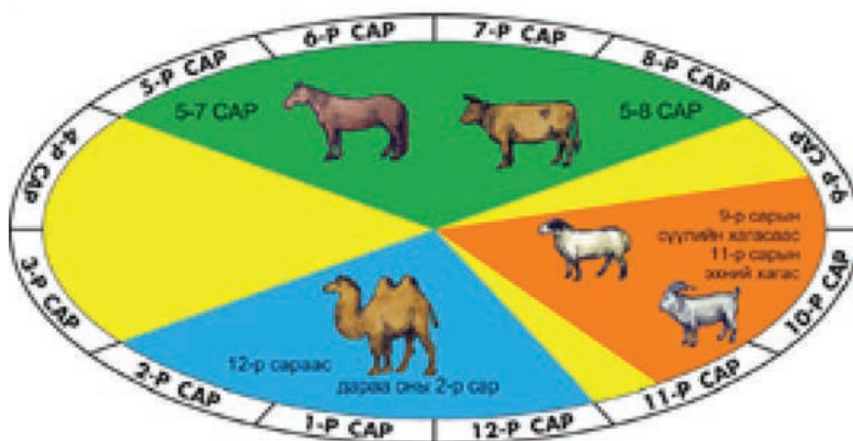
Генеалогийн хослолыг харгалзаж тохируулсан сонголт явуулах. Нэг хээлтэгчийг янз бүрийн хээлтүүлэгчтэй нийлүүлэхэд харилцан адилгүй чанартай төл өгдөг. Энэ нь тэдгээрийн удамшлын үндэс хэр хосолж байгаагаас шалтгаална. Ийм тохируулан сонголт хийхэд үржлийн бүртгэл тооцоо маш чухал тулгуур болно.

Хээлтүүлэгчийг сольж тохируулан сонгох. Өрхийн аж ахуй бүр өөрийн сүргээс хээлтүүлэгч тавьж олон жил ашигласнаас сүргийн чанар доройтож, тэсвэр муудах,



хорогдол гарах явдал их гардаг. Иймээс өөр сүргээс хээлтүүлэгчийг тавьж сүрэгтээ 1-2 удаа ашиглаад өөр тийш сольж байх нь чухал.

Мал хээлтүүлэх хугацаа. Манай орны нөхцөлд ингийг 12-2-р сард, гүүг 5-7-р сард, үнээг 5-8-р сард, хонь, ямааг 9-11-р сард хээлтүүлэгт оруулдаг.



Зураг 9 . Мал хээлтүүлгийн хугацаа

Мал хээлтүүлгийн хугацааг тогтоохдоо зөвхөн төл хүлээн авч бойжуулах зохистой цагийг харгалзах биш, мөн хээлтэгч малын ороо орж хээл авах боломжтой эсэхийг бодолцох хэрэгтэй.

Манай орны говь, хангай хээр талын байгаль цаг уурын байдал хоорондоо ялгаатай өвөрмөгц тул мал хээлтүүлгийн хугацаа орон нутагт харилцан адилгүй байна.



Дасгал 2. Нэг хээлтүүлэгчид ногдох хээлтэгчийн тоог хүснэгтэд бичээд дараа нь хариутай тулган харж өөрийгөө шалгаарай

Малын төрөл	Дур зоргын хээлтүүлэг	Гардан хээлтүүлэг	Зохиомол хээлтүүлэг
Азарга			
Буур			
Бух			
Хуц			
Ухна			

Дасгал бол чамайг шалгаж байгаа биш чи өөрийгөө хэр зэрэг сурч байгааг сорих зорилготой. Тиймээс хариуг нь харалгүй гүйцэтгээд дараа нь хариуг нь харж байгаарай.

-За, ойлголоо. Сайн тогтоож сэргээн санах дасгал болох юм байна.

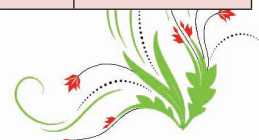
Дасгал 2-ийн хариу

Малын төрөл	Дур зоргын хээлтүүлэг	Гардан хээлтүүлэг	Зохиомол хээлтүүлэг
Азарга	12-15	40-50	-
Буур	10-15	25-30	-
Бух	15-20	60-70	150-300
Хуц	40-50	80-100	500-1000
Ухна	40-50	80-100	500-1000



Дасгал 3. Эцэг ба эх малыг хээлтүүлэгт оруулах насыг хүснэгтэд ✓ тэмдгээр тэмдэглээд дараа нь хариутай тулгаж хараарай

Малын төрөл	Хугацаа, сараар				
	18-20 сар	26-28 сар	36 сар	38-40 сар	58-60 сар
Эцэг мал					
Азарга					
Буур					
Монгол бух					
Сарлагийн бух					
Хуц, ухна					
Эх мал					
	18-20	26-28	28-30	36	46-48
Гүү					
Ингэ					



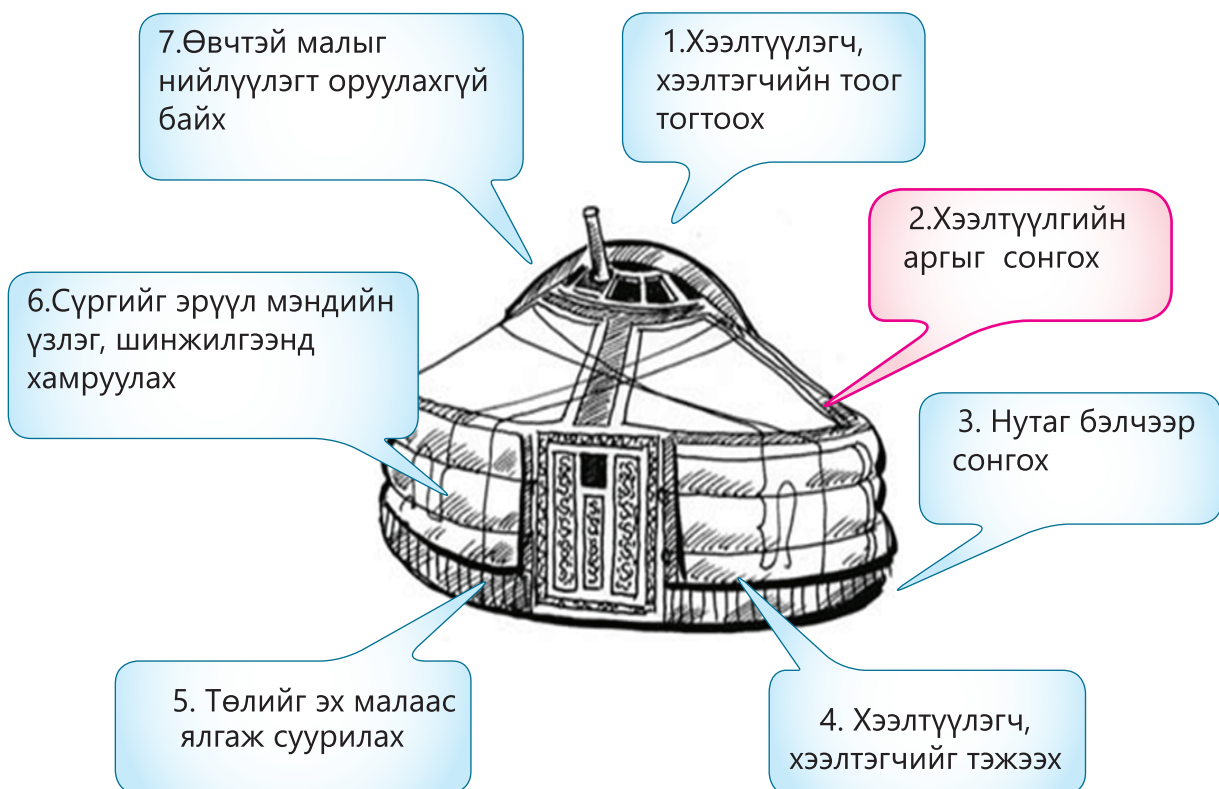
Монгол үнээ					
Сарлагийн үнээ					
Эм хонь, ямаа					

Дасгал 3-ын хариу

Малын төрөл	Хугацаа, сараар				
	18-20 сар	26-28 сар	36 сар	38-40 сар	58-60 сар
Эцэг мал					
Азарга			✓		
Буур					✓
Монгол бух		✓			
Сарлагийн бух				✓	
Хуц, ухна	✓				
Эх мал					
	18-20	26-28	28-30	36	46-48
Гүү				✓	
Ингэ					✓
Монгол үнээ		✓			
Сарлагийн үнээ			✓		
Эм хонь, ямаа	✓				

4.МАЛ ХЭЭЛТҮҮЛГИЙН АЖЛЫН ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

Мал хээлтүүлгийн ажлыг амжилттай явуулахын тулд нийлүүлэгт орох хээлтэгч, хээлтүүлэгч малын тоог тогтоох, хээлтүүлгийн аргыг малдаа тохируулан сонгох, нэг хээлтүүлэгч малд ногдох хээлтэгч малын тоог насаар нь ялгаварлан гаргах, тус сүрэгт тохирох шилдэг сайн нутаг бэлчээрийг сонгох, хээлтүүлэгч, хээлтэгч малыг эртнээс тэжээж хүч тарга сайн авхуулах, төлийг эх малаас ялгаж суурилах, бүх сүргийг мал эмнэлгийн үзлэг, шинжилгээнд хамруулж, өвчтэйг нь эмчлэн эдгэрүүлэх, зарим нэгийг нь нийлүүлэгт оруулахгүй байх зэрэг ажил зохион байгуулна.



Дээрх зурагт харуулсан ажлуудаас мал хээлтүүлгийн аргын талаар дэлгэрүүлэн уншаарай

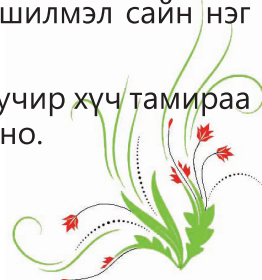
Дур зоргын хээлтүүлэг. Бог малд дур зоригын хээлтүүлгийг явуулахад хээлтүүлгийн ашигтай хугацаа эхэлмэгц хээлтэгч малын сүрэгт хуц, ухна тавьж хээлтүүлгийн ажлыг дуустал хамт байлгаад уг ажил дуусмагц сүргээс ялнаж тусгай суурилна.

Давуу тал:

- Малчин хүч хөрөнгө зарцуулахгүй.
- Хээлтүүлэгч мал хээлтэгч малын ороо орсон даруйд илрүүлэн олж, орооны хугацааг алдалгүй хээлтүүлж чадна.
- Хээлтэгч малын сувайралтыг багасгаж зуун эхээс авах төлийн тоог нэмэгдүүлэх боломжтой

Сул тал:

- Олон тооны хээлтүүлэгч шаардагдана.
- Нэг хээлтүүлэгчид цөөн тооны хээлтэгч мал ноогдох тул шилмэл сайн нэг хээлтүүлэгчээс цөөн тооны төл авах болно.
- Хээлтүүлэгч мал нь хээлтэгч малыг хэд хэд дахин харайдаг учир хүч тамираа амархан барж, хээлтүүлэгт ашиглагдах хугацаа нь богиносно.



- Ямар хээлтүүлэгчээр хэдийд, анги чанарын ямар малыг хээлтүүлсэн тухай нийлүүлгийн бүртгэлийг хөтөлж болдоггүй. Үүнээс болж цаашдаа удам угсаа сайтай төлийг сонгон авах бололцоог алддаг.
- Хээлтэгч, хээлтүүлэгч малын аль нэг нь ямар нэгэн халдварт өвчин ялангуяа бэлгийн замын халдварт өвчтэй бол нийт сүрэгт халдаах аюултай.
- Хээл авсан эсэх нь тодорхойгүй.



-Дур зоргын аргаас гадна гардан хээлтүүлэг, зохиомол хээлтүүлгийн арга бий. Адиа нь тэдгээрийн талаар чамд сайн тайлбарлаж чадахгүй. Чи малын эмчээс асуугаад Модуль 2-ыг үзэж байхдаа нээсэн дэвтэртээ тэмдэглээрэй.



Дасгал 4. Дараах мэдээллийг уншаад гардан болон зохиомол хээлтүүлгийн аргыг танай нутагт хэрэглэдэг эсэх, хэрвээ хэрэглэдэггүй бол хэрэглэх шаардлагатай эсэх талаар тунгаан бодоорой

Малын эмч Ч.Нилбаатар

Гардан хээлтүүлгийн аргыг хээлтүүлэгч мал эмгэг өвчтэй үед буюу зарим нас залуу хээлтэгч малыг анх хээлтүүлгэнд оруулж хээлтүүлэгч малд дасгах зорилгоор ялангуяа тэмээ, үхэрт нилээд хэрэглэж байсан юм. Гэвч энэ аргыг хэрэглэхэд дутагдалтай зүйл нилээд байсан бөгөөд өргөн хэрэглэдэггүй.

Давуу тал:

- Сайн чанарын хээлтэгч, хээлтүүлэгч малыг тохируулан сонгож нийлүүлэх,
- Олон мал хээлтүүлэх,
- Хээлтүүлэгч малын хүч тарга, хээлтүүлэх чадварыг зөв ашиглаж

Хээлтүүлэгч малыг нийлүүлгэнд ашиглах хугацааг уртасгах,

- Ямар хээлтүүлэгчээр хэдийд, ямар хээлтэгчийг хээлтүүлснийг бүртгэх боломжтой

Зохиомол хээлтүүлгийн арга нь хээлтүүлгийн бусад аргаас ихэд давуутай юм. Тухайлбал, сайн чанарын хээлтүүлэгчээр нэг жилд олон тооны хээлтэгчийг хээлтүүлж олон тооны төл авч чаддаг учир хамгийн сайн чанартай хээлтүүлэгчийг сонгон авч хээлтүүлгэнд ашиглах бололцоотой байдаг.

Мөн түүнчлэн зохиомол хээлтүүлгийн аргыг хэрэглэснээр малыг элдэв өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, зарим халдварт өвчнөөр тайван бус газарт байгаа хээлтэгч малыг өвчин тараахгүйгээр хээлтүүлэх зэрэг олон давуу талтай юм.

Зохиомол хээлтүүлгийн аргыг тухайн сум, суурин, мал аж ахуйн нэгж, суурьт хэрэглэхийн тулд зохион байгуулалтын нилээд ажил хийгдэх нь мэдээж хэрэг.

Юуны өмнө зохиомол хээлтүүлгийг хийх мэргэжлийн техникчийг бэлтгэх, тухайн ажилд шаардагдах багаж хэрэгслийг бэлдэх, хээлтүүлгийн үед хээлтүүлэгчийг тэжээх тэжээлийн боломжийн нөөц бэлтгэх, энэ хугацаанд ашиглах сэрмүүн соргог бэлчээр нутгийг шилэн олж, тэнд хээлтүүлгийн байр хашааг барьж байгуулах зэрэг ажлыг хийх хэрэгтэй.

Зохиомол хээлтүүлгийн үр дүн нь түүний бэлтгэл ажлыг алдалгүй бүрэн хангаж, хээлтүүлгийн үед зохиомол хээлтүүлгийг зааврын дагуу нарийн чанд зохион байгуулсан эсэхээс ажлын хамаарна.

Зохиомол ба гардан хээлтүүлгийн аргыг бог малд хэрэглэхдээ эхлээд ороо нь орсон эм хонь, ямааг бүрэн илрүүлэн олно. Хонины ороог алдалгүй илрүүлэхэд туршигч хуцыг ашиглана. Туршигч хуцаар хонины ороог шалгах ажлыг өглөө нар битүүгээс эхлэх хэрэгтэй.

Туршигч хуц, ухныг тусгайлан маллагч айл хээлтүүлгийн сууриудын дундыг барьж ойр дөт газар буух хэрэгтэй. Өглөөд туршигч хуц ухныг холоос хөөн авчирч хонь ямаанд тавихад хөөгдсөндөө ядраад гүйхгүй аахилж хонин дотор хий тэнэдэг юм. Иймээс хуц ухныг суурьтаа өглөө авчрахдаа өвс хазуулан зөөлөн тууж ирэх хэрэгтэй.

Ороотой хонь бол туршигч хуц хөөхөд сүүлээ хөдөлгөж, нуруугаа хотойлгож, номхон байж харайлгана. Харайх үед туршигч хуцны омруунд бэхэлсэн нийлэг ууттай хонины будаг хонины хондлойн үсэнд гарна.

Нар дээр хөөрөх хүртэл хуц ороотой хонийг илрүүлж ихэнхдээ дуусгадаг бөгөөд өөрөө ядарч аахилан гүйхээ больж ирдэг юм. Энэ үед туршигч хуцаа барьж хашвал зохино.

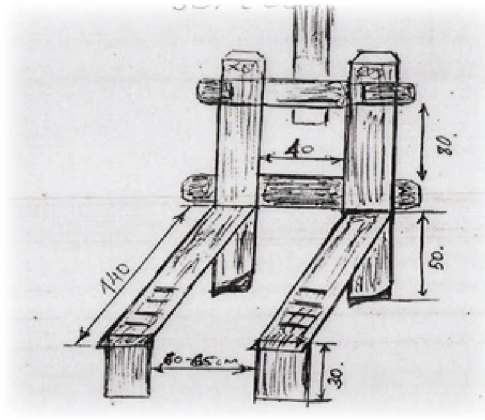
Туршигч хуц харайх үед будагдсан тэмдэг бүхий хонийг барьж сүүлийг нь сөхөж үзэхэд бэлэг эрхтний гадна тал хөөж улайсан, шингэн салслаг зүйл гоожих зэрэг орооны шинж илэрсэн байвал түүнийг ялгаж хээлтүүлгэнд оруулна.



Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлд шинжлэх ухааны ололт нэвтрүүлэх төвийн Шинжлэх ухаан технологийн хэлтсийн мэргэжилтэн П.Түмэнбаяр Үнээний ороо оролтыг цаг алдалгүй илрүүлэхийн тулд үнээ бүрийнхээ тугалласан хугацааг тодорхой тэмдэглэсэн байвал зохино. Тугалласан хугацаан дээр нэмж үнээний анхны ороо орох барагцаалан тогтоож болдог. Жишээ нь, “Сараа” гэдэг үнээ 2013 оны 3 сарын 20-ны өдөр тугалласан бол түүн дээр бэлгийн мөчлөгийн давтагдах 21 хоногийг нэмээд ($20+21=41$) нийлбэр 41-ээс 3 дугаар сарын 31 хоногийг хасахад ($41-31=10$). Үнээний эхний ороо нь 4 дүгээр сарын 10-нд орно гэсэн үг. Ороо орох хугацаа дунджаар 3-5 хоног (55 цаг) үргэлжлээд дараагийн ороо мөн 19-21 хоногт орно. Хонь ямааны ороо 24-36 цаг үргэлжилж, бэлгийн мөчлөг нь 16-17 хоног дээрээ давтагдана.



Зураг 10. Үнээний гардан хээлтүүлэг



Зураг 11. Үнээний гардан хээлтүүлэгийн зогсоолын хэмжээ

Зохиомол хээлтүүлэг. Тусгайлан бэлтгэсэн зохиомол үтрээнд үрийг авч, авсан үрийг хэд дахин шингэлэн олон тооны хээлтэгч малд хээлтүүлэг явуулахыг зохиомол хээлтүүлэг гэнэ.



Зохиомол үтрээ

БНМАУ-ын хөдөлмөрийн баатар Ц. Намхайнямбуугийн туршлагаас

Хээлтүүлэг. Мал хээлтүүлгийг хэрээрэг зөв зохион явуулснаас төл бойжуулах ажиллагаа ихээхэн шалтгаална. Манайх хонио хангайд өвөлжвөл 2 дугаар сарын 20-ноос, говьд өвөлжвөл, 3 дугаар сарын 15-наас төллөхөөр тооцож хээлтүүлдэг. Хонио 8 хоногийн завсарлагаатайгаар 2 ээлж болгон хээлтүүлэгт оруулж хээлтүүлгийн бүртгэлийг хөтөлнө. Ингэснээр хонь хоёр ээлжээр төллөх бөгөөд ажил төрлөө зохицуулахад ашигтай. Хуцыг нийлүүлэгт оруулахын өмнө 2—3 хоног сойгоод, давстай бүлээн усаар байнга усална. Хээлтүүлгийн явцад хуцаа шөнө уяж хоноод байвал хуц шөнөдөө бүрэн амардаг, нөгөө талаар хавар төл нь голдуу өдөр гардаг сайн тал ажиглагдаж байна. Бас миний ажиглалтаар нийлүүлэгт эхлэн орсон хуцны үр илүү ихэрлэж байх шиг санагддаг. Ийм учраас би 2 дугаар ээлжинд болбол нийлүүлэгт ороогүй хуц тавьдаг юм. Ер нь ес дөнгөж дуусаад газрын хөрс гэсэхээс өмнө малыг төллүүлж дуусгах нь зүйтэй санагддаг. Газар гэсэхээр өт хорхой хүртэл амилж, өвс ногоо сэргэж эхэлдэг тул улирлын ид солилцоо болж, төлийн биед ч бодисын солилцоо, биологийн өөрчлөлт ордог бололтой. Эрт орой дулаарах нь жил жилийн онцлогтой холбоотой боловч 4 дүгээр сарын 15-ны дотор хонь ямаа төллөсөн байвал дээр. Хаврын борог өвс идэж өвсөнд орсон, ногоо гарч буй үеэр алаг бутуул идэж өвсөнд орох хоёр их ялгаатай. Борог өвс идэж өвсөнд орсон төл ногоо идэж торнино. Тэгээд дараа жилийн намар, өвөлтэй залгахдаа аль хэдийн хуурай өвс идэж шингээх амьдралын зохицолтой болсон байх тул турж эцэх нь бага байдаг. Мал төллөх хугацааг малын эмч, мал зүйч, малчид жил бүр хоорондоо зөвлөн тохиролцсон байх нь зүйтэй.



Хамтран ажиллаарай

-Малын төрөл, нас, хүйсээр байрлуулаарай гэж байна, хө. Сагаль гэдэг чинь юу билээ хө.

-Мэдэхгүй юм байна. Мэдэж байгаагаа байрлуулаад үзье.





Дасгал 5. Малын төрөл, нас, хүйсээр нь хүснэгтийн зохих нүдэнд байрлуулан бичээрэй.

Малын нэрс: Хязаалан үрээ, сагаль хонь, соёолон гуна, гүү, эр шүдлэн хонь, дөнж үнээ, ирэг, хязаалан байдас, шар, охин төлөг, соёолон үрээ, шүдлэн гунж, эр хурга, морь, үнээ, эр төлөг, охин даага, хязаалан гуна, зусаг хонь, шүдлэн байдас, эр даага, шүдлэн гуна, эм хонь, соёолон байдас, хязаалан эр хонь, шүдлэн үрээ, эр бяруу, охин хурга, гунж, охин бяруу

№	Адуу		Үхэр		Хонь	
	Эр	Эм	Эр	Эм	Эр	Эм
1						
2						
3						
4						
5						

-Энэ чинь харин хамгийн мэддэг юм шиг атлаа амаргүй даалгавар байна шүү

-Ганцхан нүд д үлдлээ шүү дээ тэнд л сагаль гээд бич л дээ

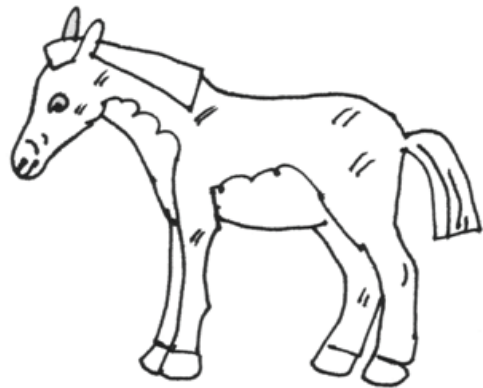
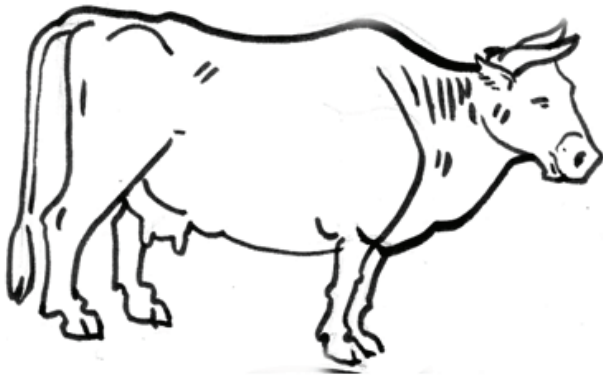
Дасгал 3-ын хариу

№	Адуу		Үхэр		Хонь	
	Эр	Эм	Эр	Эм	Эр	Эм
1	Эр даага	Охин даага	Эр бяруу	Охин бяруу	Эр хурга	Охин хурга
2	Шүдлэн үрээ	Шүдлэн байдас	Шүдлэн гуна	Шүдлэн гунж	Эр төлөг	Охин төлөг
3	Хязаалан үрээ	Хязаалан байдас	Гуна	Гунж	Эр шүдлэн	Зусаг
4	Соёолон үрээ	Соёолон байдас	Дөнө	Дөнж	Эр хязаалан	Сагаль
5	Морь	Гүү	Шар	Үнээ	Ирэг	Эм хонь



Хүүхэдтэйгээ ярилцаарай

- Аав аа, миний Халзаадайг хаана тавьсан бэ?
- Миний хүүгийн Халзаадай чинь хонь уу, үхэр үү, адуу юу?
- Хонь
- Тэгвэл энэ шар дотор тавих юм байна
- Эр юм уу, охин юм уу?
- Эр
- Хэдэн настай юм бэ?
- Нэг
- Тэгвэл шараар будсан хүснэгтийн хамгийн эхэнд байх юм байна.
- Ээж ээ, Бурмаа бид хоёр зураг будъя
- Үнээ, унага хоёрыг будаарай

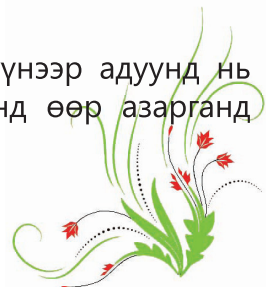


5.ТӨРӨЛ БҮРИЙН МАЛЫН ХЭЭЛТҮҮЛЭГТ АНХААРАХ ЗӨВЛӨМЖ

Хээлтэгч мал бүрээ бүрэн хээл авхуулж мал сүргээ өсгөх талаар малын эмч Ч.Нилбаатар малчин Танд дараах зөвлөгөөг өгч байна.

Гүүний хээлтүүлэгт анхаарах зүйл

- 4-13 насны хооронд гүүний хээл авалт хамгийн сайн байдаг.
- Хэрэв байдсан гүүг азарга хураахгүй бол түүнийг зөөлөвтөр унаж чийгтүүлэн, амьсгаан дээр нь адуунд тавьж азарганд үнэр амьсгалыг нь авахуулан дасгана. Гэхдээ их унаж хөлөргөхгүй.
- Гүү хураадаггүй азаргыг өдөр дунд барьж уяд оройн сэрүүнээр адуунд нь тавихад гүүгээ сонирхож хураадаг. Харин энэ завсар адуунд өөр азарганд нийлүүлэхийг хатуу цээрлэх хэрэгтэй.





- Гүүний зэлэн дээр өөр азарга байлгаснаас болж зарим азарга нөгөөгийнхөө гүүг булаан авч, гишгэж ч чадалгүй дэмий хурааж байгаад гүү сувайруулахад хүргэнэ.
- Азарга, хээлтүүлбэл зохих гүүгээ бүрэн хурааж байгаа эсэхийг сайтар ажиглаж байх хэрэгтэй.

Ингэ хээлтүүлэгт анхаарах зүйл

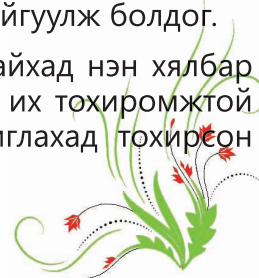


- Хээлтүүлгийн өмнө хүнд ажилд эдэлсэн эсвэл угийн тарга хүч муутай буурны ороо оролт саатах буюу заримдаа огт ордоггүй юм. Гагцхүү эрүүл чийрэг хүч чадал сайтай, хүнд хүчир эдэлгээнд зүдрээгүй буур л хээлтүүлгэнд орж чадна.
 - Ингэ хээлтүүлгийн ажлыг амжилттай явуулж ингэ бүрийг хээл авахуулахын тулд нийлүүлгийн өмнө буур, ингэний тарга хүчийг сайн авахуулахад малчин бүр анхаарал тавих хэрэгтэй.
- Олонхи буурны хойт хоёр хөл орооны үед хүчлэн гулгаж явдаг буюу шавах, ингэн дээр суухдаа хүчлэн гишгэдэг учраас ул нь нимгэрч цоорох нь амархан. Тийм учраас хужиртай хүйтэн элсэрхэг газар хэдэн хоногоор сойж уявал зүгээр. Буурны хойт хоёр хөлийн тавхайг ингэж бэхжүүлбэл цоордоггүй тул ингэ хусрах явдал цөөн гардаг. Буурыг хэд хоног сойхоор бөх нь суларч ганхах бөгөөд хэд хоног тавьж дахиад уяхад бөх нь чангарч таваг нь бэхжин цоорохгүй болдог.
 - Нас хөгшин ингэийг хээлтүүлгэнд эхлэн оруулалгүй цаг оройтуулбал хээл авч чадалгүй сувайрдаг тал бий.
 - Хээлтүүлгэнд анх орж байгаа ингэийг өөрийг нь эцэг буураар хээлтүүлбэл түүнээс гарсан төлийн чанар чансаа нь муудах тул өөр суурийн бууранд гаргах хэрэгтэй.
 - Бага насны буурны ороо орохгүй байвал орсон буурны хондлойн шавдасыг хамар хоншоорт нь түрхэх буюу орсон бүдүүн буурны дуу чимээг анирдуулах зэргээр өдөөж, ингэтэй нь хамт бусад сүргээс тусгайд нь бэлчээнэ.
 - Нэгээс хоёр ботголсон залуу ингэ хэдийгээр ороо нь орсон боловч буур ойртоход зугатан явах буюу ухасхийн босож буур суухад саад хийнэ. Ийм ингэний хөлийг богочлох, шилийг даруулж буураа суулгана.

- Сайн буурыг олон ингэнд суулгахын тул тайлган буураар ороо нь орсон ингийг олуулж дараа нь үржлийн буураа суулгана.
- Ингэ бөгсөндөө чийг шээгтэй, сүүлний нь дотор талд дагширсан байвал буур суусны шинж юм. Сүүлний уг орчмын үс сүүлнийхээ голд наалдаж тэр хэсгээрээ сүүл нь нарийссан мэт харагддаг.
- Буур суусны дараах арван хоногийн турш ингэний бэлэг эрхтнээс идээ мэт өтгөвтөр цагаан шаргал өнгийн зүйл гоожих ба явахдаа шээрнэ. Өөрөөр хэлбэл сүүлээ сөхөн явуут шээгээд байдаг.

Үнээ хээлтүүлэгт анхаарах зүйл

- Хээлтүүлэгт орох үнээний суурьт эр сувай үхэр байлгаж болохгүй, харин сувай үхрийг тусгай суурилж хээлтүүлэг хийх билчээр уснаас зайдуу маллах хэрэгтэй.
- Үнээний ороо бухсалтын хугацааг дур зоригын хээлтүүлгийн үед нийлүүлгэнд ашиглаж байгаа бух аяндаа эрэн олох учир малчин хүний анхаарал ажиллагаа бараг шаардагдахгүй.
- Гардан ба зохиомол хээлтүүлгийн үед үнээгээ өглөө орой бүр сайн ажиглаж байх ёстой бөгөөд туршигч бух тавьж ороотой үнээг илрүүлэн олох хэрэгтэй.
- Дур зоргын хээлтүүлгийн үед үнээний сувайралт их байдаг шалтгаан нь голдуу нийлүүлэгт тарга хүч муу бух, үнээ оруулснаас буюу бухны чадал тамир доройтсоноос болдгийг анхаарвал зохино.
- Үржлийн чанар сайтай бухаар хэсэг шилмэл үнээг хээлтүүлэе гэвэл бэлчээр ус сайтай нутагт хэсэглэн хээлтүүлэх буюу буханд ногдсон үнээний хамт тусгай бэлчээнэ. Эсвэл шөнийн цагт буханд ногдсон үнээнээс дур урамшил нь оросныг нь ялгаж бухны хамт нэг хашаанд хаших аргаар хээлтүүлж болно.
- Гардан хээлтүүлэгт ашиглах бухыг урьдаас зогсоолд харайлгаж сургах хэрэгтэй. Үүний тулд эхний хэдэн өдөр зогсоолд урьд буханд гарч байсан үнээнд бухаа харайлгаж сургана. Хээлтүүлэг эхэлмэгц өглөөний 6-8 цаг, оройн 18-20 цаг орчмоос хээлтүүлэг хийвэл тохиромжтой. Оройн хээлтүүлгийн дараа бухаа дахин билчээрт гаргаж шөнө дундын хирд хотлуулж уях хэрэгтэй.
- Ороо нь орсон үнээнд бухыг орой, өглөө буюу өглөө, орой хоёр удаа харайлгахад үнээ хээл авах нь илүү найдвартай байдаг.
- Бэлчээрийн мал аж ахуйн нөхцөлд зохиомол хээлтүүлгийн ажил үйлчилгээг зөөврийн байдлаар хөнгөн авсаар байр савтай зохион байгуулж болдог.
- Хээлтүүлгийн хөнгөн авсаархан байрыг угсарч салгаж байхад нэн хялбар цонх, үүд, тааз, шал бүхий угсармал жижиг модон байр их тохиромжтой байдаг. Харин үнээний зогсоолыг мөн л нүүдлэн ашиглахад тохирсон



байдлаар хийх хэрэгтэй.

- Хээлтүүлгийн техникч ороо нь орсон үнээнд умайн толь тавьж шалгаад хэрвээ хээлтүүлэх болсон байвал тэр доор нь бухны үрийг шахаж хээлтүүлбэл зохино.
- Анх ороо нь орж өглөө хээлтүүлсэн үнээнд орой дахин үр шахаж хэрвээ орой анх хээлтүүлсэн бол маргааш өглөө дахин үр шахаж нэг ороонд нь хоёр удаа хээлтүүлбэл зохино.
- Малчид зохиомол хээлтүүлгийн үед үнээний ороо бухсалтыг ямагт сайн ажиглаж байх хэрэгтэй бөгөөд хээлтүүлсэн үнээг байнга анхаарч орооны дараачийн үе нь хээлтүүлснээс хойш 19-21 орчим хоног дээрээ давтагдан ирж байгаа эсэхийг ажиглах хэрэгтэй.
- Хэрэв үнээний анхны орооны үр шахалтаар хээл аваагүйгээс дараачийн ороо давтагдвал дахин үр шахаж хээлтүүлбэл зохино.

Хонь, ямааны хээлтүүлэгт анхаарах зүйл



- Хээлтүүлгийн өмнө бүх хээлтүүлэгч, хээлтэгч малд мал эмнэлэг, үржлийн мэргэжлийн үзлэг шинжилгээ хийлгэж, угаалга туулгалт, тарилганд хамруулах хэрэгтэй.
- Хээлтүүлэг дуусмагц хуц, ухныг сүргээс тусгаарлан суурилж, сэрмүүн соргог бэлчээрт маллаж, нэмэгдэл тэжээлээр тэжээж тарга хүчийг нь зузааруулна.

6. ТӨРӨЛ БҮРИЙН МАЛЫН ХЭЭЛИЙГ ХАМГААЛАХ, ТӨЛ ХҮЛЭЭН АВАХАД АНХААРАХ ЗҮЙЛ

а. Малын хээлийг хамгаалахад анхаарах зүйл.

Эх малыг тарган байлгаж, үргээж цочоохгүй, ширүүн хөөж туухгүй, хэвтэр бууцыг хуурай дулаан байлгах нь хээл хамгаалах үндсэн нөхцөл юм. Мал ус, тэжээл, хужир, давсаар дутагдах, хашаа байрандаа шахалдах, хэвтэр нь нойтон хөлдүү байх, хээл хүндэрсэн үед хад бартаатай газар бэлчээрлүүлэх зэрэг нь хээл хаях шалтгаан болно. Хээлтэй бог малын хашаанд бод мал оруулахыг хатуу цээрлэх хэрэгтэй.

- **Гүүг** азарганд гарсан даруйд нь унаж эдэлбэл сувайрах магадлалтай учир намар сэрүүн орсноос хойш унаж эдэлж болохгүй.

- Адуугаа хэтэрхий ширүүн хөөж туух, унаа морь солихдоо хамаагүй бужигнуулах, өглөөний сэрүүн буюу оройн жавраар хөөж услах, хээлтэй гүүг унаж эдлэх зэргээс хээл хаядаг.
- Хаврын улиралд хээлтэй гүүгээ сувай адуунаас нь тусгаарлаж, хамгийн түрүүнд ногоо идэхээр шавар, мөс, хад бартаагүй нутагт маллавал зүгээр.
- **Ингийг** унаж эдэлсний дараа халуун биен дээр нь хүйтэн усаар услах, мөн өвлийн улиралд хөлдүү шар мод, заг идүүлбэл хээл хаях гэм бий.
- Хээлтэй ингийг газар царцах үеэс эхлэн ширүүн хөөж, үргээж цочоохгүй байх шаардлагатай. Өвс хатах үеэр тэмээний тавхай гөлийж их хальтрамтгай болдог.
- Хээлтэй ингийг эр сувай тэмээтэй цуг байлгавал тэд ингийг харайх зайдлах зэргээр хээл хаяулдаг.
- **Хээлтэй үнээг** гэмтэж ялзарсан болон хөлдүү тэжээлээр тэжээвэл дотроосоо жиндэж, тэжээл боловсруулах эрхтний ажиллагаа хямарч улмаар хээл хаях аюултай.
- Хээл авсан **үнээний** арчилгаа маллагааг сайтар тохируулан хээлийг нь хамгаалах чухал. Нэгэнт хээл авсан үнээг бух, бяруу, эр сувай үхрээс тусад нь маллаж хээл цуцлагдахаас болгоомжлох хэрэгтэй.
- Хээл аваад 4-5 сар болсон үнээний хэвлий доторх төлийн өсөлтөнд уургийн бодис ихээр шаардагдах ба хээлийн ясны бүрэлдэхүүн кальц, фосфор нэн шаардлагатай тул арав орчим грамм шатаасан шохой, яс махны гурил зэргийг үндсэн тэжээлээс нь гадна нэмж өгч байвал зүгээр.
- Өвөл хаврын улиралд хээлтэй үнээг халуун хэвтрээс нь гэнэт босгож, жавар салхинд цохиулах, хүйтэн усаар услах, түүнчлэн алсын билчээрээс ширүүн туух зэргээс болж хээл хаях явдал байдаг.
- Хээлтэй хонь, ямаанд бэлчээрийн өвс ургамал сайн байлаа ч гэсэн нэмэгдэл тэжээл болгон ясны гурил, давс, хужрыг заавал өгч байгаарай.
- Өвлийн цагт цантай өвс идсэн хонь, ямаа дотроосоо хайрагдаж турах, хээл хаях гэм бий. Ийм үед хээлтэй малыг тогтмол хужирлаж байх нь тарга хүчийг нь тогтоож хээл хамгаалахад сайн нөлөөтэй.
- Хээлтэй малыг хээр гадаа бэлчээр дээр хужирлавал мал хоорондоо шахцалдахгүй, айвуу тайван хужирлах бололцоотой болно. Үүний тулд хатуу хөрстэй газар хужраа цувуулан асгаж орой бэлчээрээс эргэх замдаа дайрч хонио хужирладаг.
- Хээлтэй хонь, ямааны хээлийг хамгаалахын тулд тэжээлийг тохируулж, тарга хүч сайтай байлгахад гадна байр, хэвтэр, услалт, хариулга зэрэгт их анхаарал тавих ёстой.
- Хээлтэй **хонь, ямааг** маллахдаа зөвхөн эх малын амьдралын шаардлагыг хангах төдий биш түүний хэвлийд өсөж байгаа хээлийн өсөлтийг хангахаар сайн тэжээх хэрэгтэй. Үүний тулд малчин хүн хээлтэй хонь ямаагаа хамгийн сайн бэлчээр дагуулан хариулах ба өвөлжөө хаваржааны ойролцоо наранд ээвэр нөмөр дулаан газрын билчээрийг мал төллөлтийн үед ашиглахаар нөөцөлдөг байвал зохино.





- Хээлтэй хонь, ямааны өвлийн байр нь цан хүүрэггүй, хэтэрхий шахцалдуу буюу сийрэг биш, хөглөрсөн бууц бүхий хэвтэр сайтай байх хэрэгтэй. Хашир малчид малын өвлийн хэвтрийг цаг үргэлж хуурай байлгахын тулд хотны шар бууцыг өглөө бүр хонио бэлчээмэгц тусгайлан овоолж хатаагаад орой хонио ирэхэд нь тэгш тарааж дэвсдэг.
- Өвлийн цагт хээлтэй ямааг худгаас услахдаа хэд хэдээр нь тасалж усалбал ханатлаа ус уудаг, хээл

гэмтэхгүй сайн талтай. Хээлтэй ямаанд хужир шүүг хүрэлцэхүйц хэмжээгээр өгч байвал хүйтэнд тэсвэртэй даарч бээрэх нь бага, төлийн өсөлтөд сайн нөлөөтэй байдаг.



Анхаар!

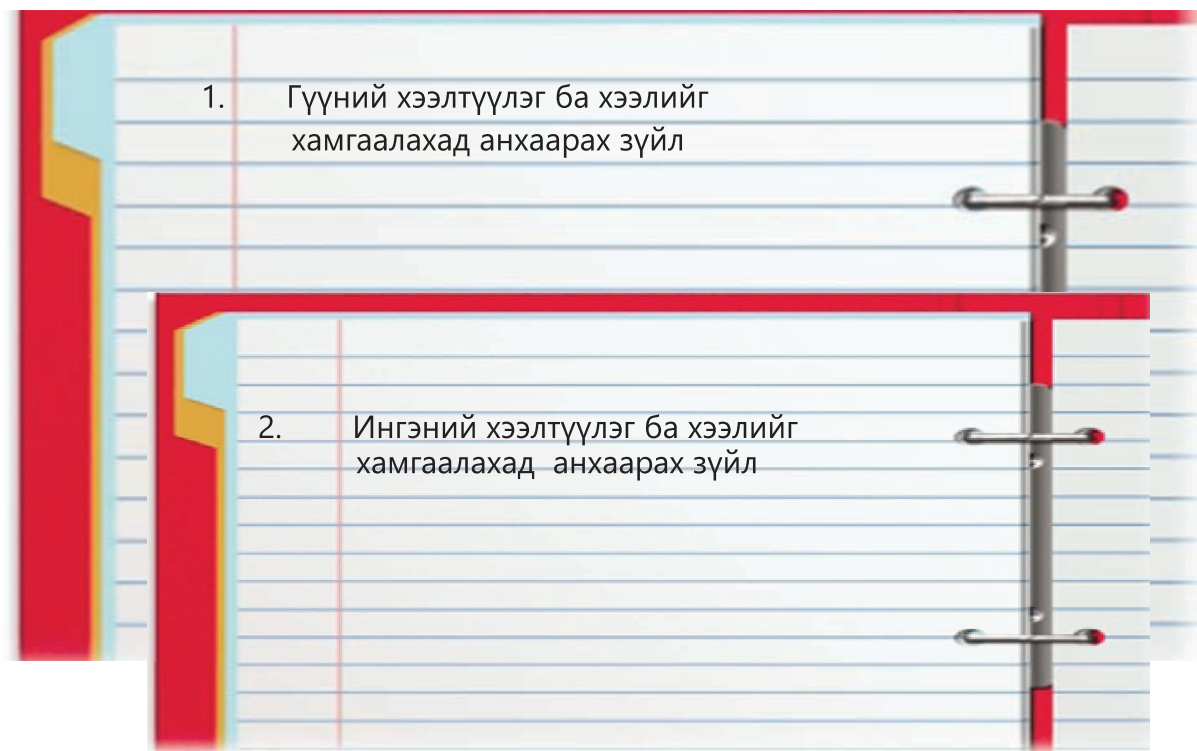
Ууртай догшин буурыг тэмээ болон хүн хазахаас болгоомжлон баруун солгой томон, бүрж ширсэн дээсээр тогомо хийж амыг нь зөвхөн өвс идэж, ус уухаар томоглох хэрэгтэй. Догшин бууранд мэдэгдэх тэмдэг дохио болгож улаан даавууг томгоны хамар хацарт нь цацаглан оёно.

Төрөл бүрийн малын хээлээ тээх хугацаа

Гүү	- 11 сар буюу 335-340 хоног
Үнээ	- 9-10 сар буюу 285 хоног
Ингэ	- 13 сар буюу 399 хоног
Хонь, ямаа	- 5 сар буюу 150 хоног



Дасгал 6. Дээрхи зөвлөгөөнүүдээс өөртөө хамгийн хэрэгтэйг нь дэвтэртээ түүж бичээрэй. ЗАГВАР:



6. Төл хүлээн авахад анхаарах зүйл.

Хурга, ишиг эхээсээ гарахдаа бүтсэн байвал ам хамрыг нь цэвэрлэж амыг нь ангайлган хүчтэй үлээх буюу дөрвөн хөлийг нь зөөлөн хөдөлгөж салхины уруу нөмөрлөж амьсгалуулах хэрэгтэй.

Төлийн хүйсээр янз бүрийн халдвар дамжин ордог тул малыг төллүүлэхдээ тусгай ариутгасан бууц, өвс зэргийг дэвсэж хүйсийг нь ариутгагч уусмалаар ариутгах хэрэгтэй.

Төлөө сайн долоосон эх мал төлөө голдоггүй, хаг хальс нь амархан унадаг учир сайн долоолгохыг хичээгээрэй.

Эхэд нь сайн долоолгосны дараа амлуулна. Төлийг амлуулахын хөхний бөглөөг гарган сааж, уураг сүүний байдлыг шалгаж үзэх нь зүйтэй. Эхийн уураг сүү идээтэй цустай байх нь бий. Хэрэв уураг нь идээ цустай байвал түүнийг дуустал нь сааж цус идээ гарахгүй болсны дараа төлд хөхүүлнэ. Хурга, ишгийг амлуулахдаа хоёр хөхийг ээлжлэн аманд нь үмхүүлж амлуулах хэрэгтэй.

Гүү унагалж байгаа үед адуучин хүн адууныхаа дэргэд үргэлж байж унаганд тохиолдож болох бүх осол эндлээс цаг үргэлж хамгаалж байх ёстой. Учир нь унага битүү хальсандаа бүтэх, хэт хэвгий газар унагалснаас унага өнхрөх, зарим нэг адуу нялх унагыг цавчих, түүгээр ч барахгүй "боохой" эргэх явдал ч гардаг.



Шинээр ботголж байгаа залуу ингэ бол шилэрч явахаас гадна ботгоо харамлаж хүн, мал, нохой ойртоход дайрдаг. Ботголж байхдаа босон харайж ботгоо гэмтээх тал байдаг. Иймд чанга дуу чимээ гаргахгүй, гардан малладаг дасал хүнээс бусад хүмүүс, мал, нохой ойртуулахгүй тайван байдалд ботголуулах нь чухал.



В. Төл бойжуулахад анхаарах зөвлөмж



Хурга ишгийг бойжуулахад малчин Та дараах зүйлийг анхаараарай. Үүнд:

Бог малын төлийг борог тэжээлд оруулахад тэжээлийг цаг ямагт дураараа идэхээр бэлэн байлга. Эхлээд өвсөн тэжээлд дасгахдаа нарийн өвсийг тугалчлан боож, хурга ишигний хушуу боосон өвсөнд хүрч идэж чадахаар хэц татан уяж өгнө.

Төл мал их сониуч учраас хичнээн цатгалан байлаа ч хашаанд наалдсан үс ноос бөс даавууг идэж болзошгүй. Тиймээс төлийн хашаа хороонд наалдсан үс ноосыг цэвэрлэж үргэлж цэвэр байлгаарай.

Хурга, ишгийг долоо хоногтойгоос нь ус уулгаж сургахыг хичээгээрэй.

Хурга, ишгийг хөхүүлэхээс бусад цагт эхээс нь тусгаарлан хужир, ус байнга өгч байгаарай.

Сэнсэрч байгаа хурга ишгийг эхэд нь хөхүүлэх буюу угжих, өвс, бусад сувилалын тэжээл өгөх зэргээр тэжээж тэнхрүүлэх арга хэмжээг цаг алдалгүй аваарай.

Төлийн өсөлт хөгжилтийг түргэтгэж сайжруулах, янз бүрийн өвчнөөс сэргийлэх, эмчлэх зорилгоор өвсний ханд, эрдсийн шахмал, өтгөн хар цай, чихэртэй ус, зохиомол уураг, тараг, сонгино, хөмөл, таанын зоодой зэрэг олон төрлийн зүйлээр хийсэн гар тэжээл өгч болно.

Нутгийн монгол үнээний **тугалыг** хагас эхлээрийн аргаар бойжуулдаг. Энэ аргаар тугалыг бойжуулахад юуны өмнө гэрэл гэгээ сайтай дулаан байр хэрэгтэй. Учир нь тугалыг эхлээр бойжуулдаг аргатай адил үргэлж эхтэй нь хамт байлгадаггүй.

Тугалыг хагас эхлээр бойжуулахад 2-3 долоо хоногийн турш үнээг саалгүй тугалд нь хөхүүлнэ.



Тугалын бие махбодийг чийрэгжүүлж дотор эрхтний ажиллагааг идэвхжүүлэхийн тулд төрснөөс хойш 7-10 хоногийн дараа борог тэжээлд оруулна.

Хаврын зутруу цагт үргэлж эхийгээ дагасан тугал том малын хөлийг гүйцэхгүй тамирдан зутардгийг анхаарах хэрэгтэй. Иймээс тугалын торнилт, цаг агаарын байдлыг харгалзан өдөр өнжөөд буюу долоо хоногт 3-4 удаа эхлээр явуулж байвал зохино.

Тугал торниж билчээрээр идээшилж үнээний сүү шим орох үе зургаадугаар сараас тугалаа барьж тусгай маллан үнээгээ өдөрт нэг удаа саавал зохино.

Ботгыг эхэд нь хөхүүлэхээс өмнө шар тостой ялимгүй давстай бүлээн хар цай буюу эхийн нь усаар амлуулна. Эхийн усаар амлуулахдаа эхийн усыг гарангуут халуунаар нь авч 100 грамм орчмыг цутгаж өгнө. Энэ нь ботгоны хар зунгагийг хөөж чацархайлахаас хамгаална. Хар зунгаг гарч дуусаагүй байхад эхийн уургийг хөхснөөс зунгаг нь бөөгнөрч түгжрэн ботгоны гэдэс дүүрч үхэх гэм бий.

Хашир малчдын ажигласнаар хар зунгаг нь арван хоёр үелсэн хэлхээ байдаг бөгөөд түүнээс ямар нэг хэмжээгээр үлдвэл муу нөлөөтэй тул хар зунгаг бүрэн гарсан эсэхийг сайн анхаарч байгаарай.

Ботго их бээрэг байдаг бөгөөд чачацга алдах, уушигны хатгаа авах зэргээр амархан өвчилдөг учир ботгыг хөл дээрээ тэнцэж үс нь хатсаны дараа нэмнэж зулай, бөхөнд нь тохирсон оройвч, бөхөвч углах хэрэгтэй.

Ботгыг багад нь уяж сургахын тулд төмөр буюу модон эргүүлэгтэй уяагаар зөв болон буруу талын өмнө хөлийг нь өвдөгнөөс дээгүүр уяна. Ингэж аргамжихдаа хоёр хөлийг нь ээлжлэн дасгаж арав хоносны дараа ногтонд сургаж өдөрт нь ногтоор уяж, шөнөд нь эхтэй нь эхлээр хотлуулах нь зүйтэй.





Унаганд анхаарах нэг зүйл бол, унаганы гэдэс дүүрэх, зунгаг нь түгжрэхээс болгоомжлох нь чухал. Унаганы гэдэс дүүрч үхэх явдал нэлээд гардаг. Гэдэс нь дүүрсэн унаганы гэдэс тэр чигээрээ цүндийсэн байхаас гадна, бэгцийн зогсож сүүлээ өргөн дүлж эхээ бараг хөхөхгүй болдог. Ийм байдалтай унагыг сайн ажиглаж хэрэв боломгүй шинжтэй бол эхтэй нь гаднаа авч зунгагийг нь савантай бүлээн усаар бургуйдаж гаргана. Унаганы байдал цовоо сэргэлэн болмогц эхтэй нь ижилд нь нийлүүлэх хэрэгтэй. Унаганы зунгаг гарч дууссанаас хойш нарийн ажиллагаа шаардагдахгүй, харин гүүний бэлчээр, усыг нь сайн тохируулахад унага аяндаа махалж, хэвийн бойждог.

Хурганы уут, нэмнээ, лаа, гар чийдэн, йод, шархны наалт, хамгаалалтын бээлий, амны хаалт гэх мэт зайлшгүй шаардлагатай зүйлийг эртнээс бэлтгэж эмх цэгцтэй хадгалах хэрэгтэй.

Малын цус, бусад шингэнээр өвчин дамжихаас хамгаалах, шөнийн цагт төллөх малаа эргэхдээ лаа гэрэлтүүлгийн хэрэгслийг хэрэглэхдээ анхаарал сэрэмжтэй байгаарай.

Хэрвээ мал чинь төлөө голвол ард түмнийхээ олон жилийн турш хэрэглэж ирсэн сайхан аргыг хэрэглэж төлийг нь авхуулаарай.



Ангир шувуу ирлээ
Агь бут ургалаа
Атга дэлэн чинь чинэрлээ
Авахгүй юунд голоо вэ?
Тойго-тойго-тойго\чайг-чайг-чайг\

-Тэмээ уяхан сэтгэлтэй. Ботгоо голсон ч гэсэн хуурын эгшиг, эзнийхээ хөөслөх дуу хоёрт амархан бууж өгнө.

Өөдөсхөн бага ботгоо
Хөөс, хөөс, хөөс
Өнчрүүлэн юунд орхисон юм бэ
Хөөс, хөөс, хөөс
Өглөө босоод өмөлзөн зогсоно
Хөөс, хөөс, хөөс
Өтгөн сүүгээ шимүүлээч
Хөөс, хөөс, хөөс...



Өөрийнхээ мэдэх, чадах зүйлийг тодруулж тэмдэглээрэй

1. Эцэг ба эх малыг үржүүлэгт сонгож чадна.
2. Сурэгт эх малын эзлэх харъяцааг зөв тогтоож чадна.
3. Эцэг болон эх малаа зохих насанд нь хээлтүүлэгт оруулж чадна.
4. Малаа цус ойртолтоос урьдчилан сэргийлж чадна.
5. Малын зарим үүлдэр, хэсгийн ашиг шимийн талаар мэднэ.
6. Нэг хээлтүүлэгчид ногдох хээлтэгчийн тохируулж чадна.
7. Мал хээлтүүлгийн аргын талаар мэдээлэл авсан.
8. Төрөл бүрийн малын хээлтүүлэгт анхаарах зүйлийн талаарх мэдлэгээ баяжуулсан.
9. Малын хээлийг хамгаалах талаар анхаарах зүйлийг мэднэ.
10. Төл хүлээн авахад анхаарах зүйлийг мэднэ.



Үнэлэх заавар

- а. Хариултуудаас өөрийнхөө санал нийлж байгааг нь түүвэрлэн авна.
- б. Сонгосон хариу чинь хэдэн хувийг эзэлж буйг тооцож үз.
- в. Хэрэв:
 - 70-80 хувь бол сайн*
 - 81-ээс дээш бол маш сайн гэж ойлгож болно.*

7. АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

1. Аварзэд Ү., Содной Т. Монголын нүүдлийн соёл иргэншил бэлчээрийн мал аж ахуй
2. Намхайнямбуу Ц. Хонины хишиг, УБ., 1988
3. Намхайнямбуу Ц. Мал хээлтүүлэг, "Намын амьдрал", 1986 он №3
4. Үндэсний нэвтэрхий толь. Үндэсний цахим өв академи, 2011
5. <http://www.pasture-vet.org.mn>
6. Минжигдорж Б., Найданхүү М., Наранцэцэг Г. Буянт мал: малчдад зориулсан гарын авлага Нэг сэдэвт бүтээл. УБ, 2001. Дэлхийн зөн Монгол. 173 хууд. Монгол.

ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН
ҮЙЛДВЭРЛЭЛД
ШИНЖЛЭХ
УХААНЫ ОЛОЛТ
НЭВТРҮҮЛЭХ ТӨВ

Монгол Улс
Улаанбаатар хот-15141
Чингэлтэй дүүрэг #60/1 байр
Утас/факс: 976 70118087
Вэб сайт: <http://www.naec.mn>
И-мэйл: info@naec.mn

ОЛОН УЛСЫН
ХӨДӨЛМӨРИЙН
БАЙГУУЛЛАГА

НҮБ-ын байр, Өрөө 209
Нэгдсэн үндэстний гудамж
Сүхбаатар дүүрэг
Улаанбаатар 14201,
Монгол Улс
Утас: 976 11 320624
Факс: 976 11 320625
<http://www.ilo.org>